

övertygelsen att «darwinism» ofelbart leder till ateism, laglöshet och moraliskt förfall! Den andra positioneringen utgörs av Intelligent Design-förespråkarna vars främsta argumentation handlar om de komplexa biologiska strukturer som antas inte gå att förklara med den gradvisa evolutionen utan förutsätter ett ingripande av en intelligent designer. Michael J. Behe är en namnkunnig förespråkare för denna hållning. Den tredje gruppen utgörs av naturalisterna som menar att naturvetenskapens resultat inte minst genom evolutionsförståelsen gör en ateistisk livshållning logiskt nödvändig. Här finns ett utdrag ur Richard Dawkins klassiska *The Blind Watchmaker* och ett annat ur Daniel C. Dennetts nästan lika klassiska *Darwin's Dangerous Idea*.

För den teologiskt intresserade som inte känner sig dragen till allt-eller-ingen alternativen kreationism eller naturalism men inte heller av den variant av «God-of-the-gaps»-teologi som Intelligent Design utgör är de två avslutande avsnitten antologins själva huvudärende. De tidigare kapitlen tjänar som bakgrund och allmänbildning för att förstå hur andra kan resonera. Men huvudintresset för mig, och förhoppningsvis de flesta, gäller frågan hur man uttrycker sig teologiskt om man helt och fullt accepterar evolutionen som ett vetenskapligt etablerat faktum, där utvecklingen följt sina egna lagar, gradvis eller språngvis. Gud varken kan eller får användas som ett led i en vetenskaplig förklaring. Vilka förändringar krävs i den traditionella teologiska språket, som ju vuxit fram med en helt annan världsbild och skapelseförståelse som tolkningshorisont? Antologin delar in teologerna med denna inriktning i två grupper. Den ena sägs representera en mera traditionell hållning och söka nya sidor i traditionen. Den andra antas vara mera beredd att bryta med traditionen om en omformulering av densamma inte upplevs som tillräcklig. Bland de teologer som bidrar finns Arthur Peacocke, Jürgen Moltmann och Elisabeth A. Johnson i den förra gruppen, medan John F. Haught, Sallie McFague och Gordon D. Kaufman finns med i den senare. Jag tycker inte riktigt att uppdelningen är meningsfull. Kenosis-teologi, dvs. en teologi som betonar Guds självutgivelse och frivilliga maktavträdelse (med mönster i Filipperbrevets andra kapitel), finns både hos Moltmann och Haught. Hoppets och löftets perspektiv likaså. Peacocke betonar att Gud inte handlar utanför naturens «normala» processor men kan ses som sakramentalt närvarande «i, med och under» dessa processer. Sallie McFague ser världen som Guds kropp och Gud som världens själ i ett försök att hålla ihop immanent och transcendent på ett nästan sakramentalt sätt. Den som tydligast bryter med traditionen är Gordon D. Kaufman som vill göra upp med antropocentriska gudsbilder och ser Gud som «serendipitous creativity», ett begrepp som knappt

är möjligt att översätta direkt till svenska men som vill förena kreativitet med det oväntade och samtidigt lyckosamma, välvilliga. Här tänjer han nog den kristna traditionen bortom bristningsgränsen. Men hans ambition att avlägsna sig från en fokusering på skillnaden mänskligt/ickemänskligt liv delas av flera andra teologer i båda grupperna.

Ett alternativt sätt att nalkas de olika teologernas positioner vore att ställa frågor till dem och se hur deras svar kan uppvisa likheter och skillnader. Hur handlar Gud inom en av evolutionen frambringadskapelse? Hur kan vi förstå bönhörelse om Gud inte intervenserar som svar på bön? Hur ser vi mening och mål i en tillvaro som tycks utvecklas slumpartat? Hur omtolkas traditionen? Hur vänds nya sidor upp och hur gör sig nya betoningar gällande? Och var behövs radikal nytolkning, också till priset av uppbrott och smärta?

För den som söker teologiska resonemang bring dessa frågeställningar är antologin *God and Evolution* en guldgruva, inte bara genom det representativa urvalet av medverkande författare utan också genom de innehållsrika noternas hänvisningar till den inu vidare kontext där frågorna reses och ännu flera rister gör sig hörda.

KG Hammar

Hans Küng: *The Beginning of all Things: Science and Religion*. 225 sid. Wm B. Eerdmans: *Grand Rapids, Michigan* 2007.

År 2005 utkom *Der Anfang aller Dinge: Naturwissenschaft und Religion*, som ifjol också översatte till engelska av John Bowden. Hans Küng menar, som titeln antyder, att naturvetenskap och religion tillsammans behövs för att verkligheten ska bli begriplig. Endast när dessa verksamheter får komplettera varandra kan vi nå en holistisk förståelse av *alle Dinge*. Religionen kan enligt Küng erbjuda en vidare utkningsram som hjälper oss att greppa enheten i mångfalden, tanken bortom tingen, själva tillvarons ontologiska grund. Inte minst inför det största mysteriet — Varför finns det något överhuvudtaget? — står vetenskapen maktlös. Religionen kan däremot skapa tillit istället för meningslöshet, hopp istället för hopplöshet. Självt har Küng accepterat Pascals berömda vad: insatsen är obetydlig; den eventuella vinsten enorm. Även om döden skulle visa att vadet gick förlorat, anser han sig vad livet beträffar inte ha förlorat någonting: *at all events, I will have lived a better, happier, more meaningful life than if I had not had hope* (s. 206).

Boken är uppdelad i fem kapitel. I det första behandlas den nya fysikens landvinningar och dess

heliga graal: sökandet efter en storförenande fysikalisk teori. Med Cambridge-matematikern Stephen Hawking som exempel får vi följa sökandet som alltså saknar sitt mål. (Hawking själv, från att för 20 år sedan ha varit en av de namnkunnigaste förespråkarna för en *Great Theory of Everything*, anser numera, med hänvisning till Gödels ofullständighetssats, att en sådan för alltid kommer att vara en illusion.) I kapitel två fokuseras de nya fysikaliska insikterna på tidpunkten noll, big bang, singulariteten ur vilken universum föddes. Kung fokuserar på två frågor (som inte hålls isär så tydligt som man skulle önska): å ena sidan det redan nämnda mysteriet, å andra sidan frågan varför de s.k. naturkonstanterna hade just sådana värden som har visat sig gynnsamma för att biologiskt och t.o.m. mänskligt liv skulle kunna uppstå. Den senare frågan kan besvaras på (åtminstone) två olika sätt, menar Kung. Antingen postulerar man en mängd olika universa — *multiversum* — för att på så sätt avdramatisera vårt universums till synes osannolikt tursamma balans mellan de olika fundamentalkonstanterna, eller också postulerar man en intelligent skapare som vid tidens början gav konstanterna just de värden de skulle ha. Mellan dessa båda alternativ råder intellektuell frihet, betonar Kung; ingetdera kan bevisas vara sant. Men om Gud är skapare av universum kan vi besvara ett oräkneligt antal existentiella följdfrågor, som till exempel hur vi bör leva våra liv och vad vi kan förvänta oss av framtiden. Vad vetenskapsmän kunde tjäna på är att åtminstone betrakta Gud som *hypotes*, föreslår Kung. Man förlorar ingenting på att tro, som sagt, och man har allt att vinna.

Men hur tar Kung itu med den förra frågan, det existentiella grundmysteriet. Tyvärr måste det sägas att det sveps förbi alltför fort. Om Gud finns, säger han, så har frågan om *the beginning of all things* ett svar. Men så är det ju inte. Om Gud finns så kan vi visserligen veta varför (det materiella) *universum* finns, men vi vet inte varför *Gud* finns. Och om vi antar (vilket Kung inte gör) att Gud är nödvändig, återstår frågan *varför* Gud är nödvändig. Ingen förväntar sig förstås att vare sig Kung eller någon annan ska besvara den existentiella grundfrågan, men det hade varit på sin plats att i detta sammanhang åtminstone problematisera den lite mer.

Det tredje kapitlet handlar om Darwins evolutionsteori och hur de kristna kyrkorna mer eller mindre krampaktigt har förhållit sig till den. Kung undersöker hur man på ett meningsfullt sätt kan tala om Gud som världens skapare samtidigt som man accepterar evolutionens indeterministiska och selektiva gång. Här poängter han att religionens språk är ett annat och mer poetiskt språk än det som vetenskapen talar. Vad tron på Gud som skapare kan erbjuda är kunskap som existentiell orientering snarare än som instrumentell infor-

mation. Med trons ögon ser vi hur evolutionens årmiljarder långa processer *är* skapelse, förklarar Kung, som dock inte vill precisera *hur* Gud närmare bestämt kan tänkas verka genom evolutionens blandning av blinda mutationer och naturliga urval. (Det handlar i alla fall *inte* om att Gud på något sätt skulle manipulera mutationerna bakom indeterminismens slöja, vilket är vad Owen Gingerich intressant nog antyder i sin bok *God's Universe*; se min recension i *Signum* 2/2008.) Guds ande är allestädes närvarande i varje fysikalisk process; Gud är i universum och universum är i Gud, men universum *är* inte Gud. Snarare är Gud enligt Kung den inre dynamiken i världens gång.

Kapitel fyra och fem, slutligen, handlar om livets uppkomst i allmänhet och människans och medvetandets uppkomst i synnerhet. Intressanta avsnitt, även om det inte är helt klart vad som är Kungs poäng. Å ena sidan tonar han ned skillnaden mellan levande och icke-levande ting när han skriver att *the origin of life is an event that can be understood by physics and chemistry* (s. 139), och han avfärdar tanken på en *God of the gaps*, dvs. en Gud som på ett demonstrerbart sätt griper in vid speciella tillfällen. Å andra sidan betonar han skillnaden mellan medvetandet och den mänskliga hjärnans fysikaliska/kemiska processer när han skriver att neurovetenskapen saknar möjlighet att överbrygga *the gap in explanation between physical processes and consciousness* (s. 179), och han skriver vidare att den moderna kognitionsforskningen *is as far from explaining the riddle of the origin of the mind in human beings as microbiology is from explaining the origin of life* (s. 189). Som läsare undrar man inte minst hur han alltså ser på livets uppkomst. Är det ett vetenskapligt *gap* eller inte?

Oklarheterna till trots är Kung alltid väl påläst. För alla som är intresserade av religiösa skapelseanspråk i relation till modern naturvetenskap är boken en god språngbräda för fortsatt reflektion.

Martin Lembke

Conor Cunningham & Peter M. Chandler Jr (red.): *Transcendence and Phenomenology*. 534 sid. SCM Press, London 2007.

Radikalortodoxin är vår tids mest omtalade teologiska initiativ. Med John Milbank i spetsen har man redan publicerat en första bokserie och går nu in i en andra fas med bokserien *Veritas*, vars första bok är *Transcendence and Phenomenology*. Boken och hela serien är en produkt av Centrum för teologi och filosofi (COTP) vid Nottinghams universitet, som anordnar årliga konferenser på olika teman i gränslandet mellan teologi och filosofi. Den första konferensen 2005